

Mikołaj Cześniak

Uniwersytet SWPS

Oliwia Szczupska

Uniwersytet SWPS

GŁOSOWANIE KLASOWE W WYBORACH PARLAMENTARNYCH 2023 ROKU W POLSCE

Artykuł ma na celu analizę wpływu przynależności klasowej na preferencje polityczne w wyborach parlamentarnych w Polsce w 2023 roku. Proponujemy nowoczesny schemat analizy klasowej, uwzględniający czynniki ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Wykorzystując dane Polskiego Generalnego Studium Wyborczego (PGSW) wykazujemy, że klasy społeczne – ludowa, średnia i wyższa – znacząco różnią się w swoich wyborach politycznych. Klasa ludowa głównie wspiera Prawo i Sprawiedliwość (PiS), partię o programie socjalnym, który odpowiada na jej potrzeby. Z kolei klasa wyższa preferuje Koalicję Obywatelską (KO), partię reprezentującą interesy liberalne, sprzyjające jej dobrostanowi. Podkreślamy, że podziały klasowe pozostają istotnym czynnikiem wpływającym na polityczną polaryzację w Polsce, nawet po uwzględnieniu wielu innych determinant zachowań wyborczych. Artykuł stanowi wkład w piśmiennictwo dotyczące wpływu klasowości na politykę, preferencje wyborcze i szersze procesy społeczno-polityczne.

Słowa kluczowe: wybory parlamentarne; głosowanie klasowe; PGSW

Class Voting in the 2023 Parliamentary Elections in Poland

The article aims to analyze the impact of class affiliation on political preferences in the 2023 parliamentary elections in Poland. We propose a modern framework for class analysis incorporating economic, social, and cultural factors. Based on the Polish National Election Study (POLNES) data, we demonstrate that social classes – working, middle, and upper – differ significantly in their political choices. The working class mainly supports Law and Justice (PiS), a party with a social program that addresses their needs. In contrast, the upper class favors the Civic Coalition (KO), a party that advocates for liberal policies aligned with their interests. We emphasize that class divisions remain a key factor in political polarization in Poland, even when other voting behavior determinants are considered. The article contributes to the literature on the impact of class stratification on politics, electoral preferences, and broader socio-political processes.

Key words: parliamentary elections, class voting, POLNES

Mikołaj Cześniak, SWPS, mczesnik@swps.edu.pl, ORCID 0000-0003-0246-1321; Oliwia Szczupska, SWPS, oszczupska@swps.edu.pl, ORCID 0009-0007-7702-0543.

Źródło finansowania. Grant NCN 2022/45/B/HS5/03493.

Tekst opublikowany na warunkach licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska (CC BY-NC-ND 3.0 PL).

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza głosowania klasowego podczas wyborów parlamentarnych w 2023 roku w Polsce. Chcemy zidentyfikować kluczowe prawidłowości i tendencje w zachowaniach wyborczych klas polskiego społeczeństwa. Interesują nas wzorce preferencji politycznych, lojalności partyjnych i głosowania (tj. wyboru konkretnego stronnictwa). Artykuł uzupełnia lukę istniejącą w akademickim piśmiennictwie dotyczącym polskiego społeczeństwa, przede wszystkim zachowań politycznych Polek i Polaków, a także stratyfikacji społecznej i jej wpływu na głosowanie.

Zagadnienie klasowości powróciło w ostatnich latach do głównego nurtu refleksji nad polskim społeczeństwem. Staje się przedmiotem żywego zainteresowania, wielu analiz i dyskusji (Cebula, 2020; Leszczyński, 2020; Rauszer, 2020; Cześniak, Miśta, 2021; Pobłocki, 2021; Świrek, 2022; Leśniewicz, Radiukiewicz, 2023; Halamska, Zwęglińska-Gałęcka, 2023; Mikrut, Łuczaj, 2023; Bielińska, 2024; Domański, 2024). Dokonujący się w polskiej humanistyce, przede wszystkim historiografii, zwrot określany ludowym (Leszczyński, 2020; Rauszer, 2020; Janicki, 2021; Narożniak, 2021; Pobłocki, 2021; Zalega, 2021; Szcześniak, 2023), jest dobrą ilustracją tej tendencji. Modna kiedyś teza o śmierci klas (Pakulski, Waters, 1996) wydaje się nieaktualna. A także błędna zarówno teoretycznie, jak i empirycznie (Tittenbrun, 2014). Współczesne zmiany społeczne wcale nie uczyniły pojęcia (kategorii) klasy nieistotnym, a klasy nie przestały być kluczowym czynnikiem w analizie stratyfikacji społecznej (Domański, 2015). Są liczne dowody na trwałość struktur klasowych i nierówności, pomimo różnorodnych, często głębokich zmian we współczesnych społeczeństwach. Dotyczy to i Polski.

Mniej niestety w polskim piśmiennictwie z zakresu nauk społecznych pisze się o upolitycznieniu klasowości w Polsce (i uklasowaniu polityki); a na pewno analizy takie nie są dość systematyczne. Badacze klasowości rzadko zajmują się jej politycznymi aspektami (z nielicznymi, godnymi wspomnienia wyjątkami: Domański, 2008, 2015; Tinnenbrun, 2014; Przybysz, 2018). A z kolei badacze polityki niechętnie sięgają po analizę klasową, różne jej rodzaje (choć tu również można wskazać godne odnotowania wyjątki: Jasiewicz, 2009). Oczywiście podział na badaczy polityki i klasowości (jako rozłączne zbiory) ma tu charakter umowny i jednocześnie arbitralny; jesteśmy jednak, z jego pomocą, w stanie uchwycić pewną ciekawą właściwość polskich badań społecznych. W kontekście wyborów parlamentarnych w 2023 roku (w których, jak wynika z danych exit-poll, różnice społeczno-demograficzne, a zatem i klasowe¹, miały spore

¹ Klasy społeczne w sposób nieunikniony różnią się niektórymi podstawowymi charakterystykami społeczno-demograficznymi (wykształcenie, zawód, dochód). To o nich tu myślimy,

znaczenie), opis, analiza i zrozumienie głosowania klasowego w Polsce nabiera więc specjalnego znaczenia.

Analiza głosowania klasowego, a szczególnie zachowań wyborczych klas ludowych, stanowi klucz do zrozumienia dynamicznych przemian społeczno-politycznych, zachodzących w naszym kraju. Dotyczy to zwłaszcza lat 2015–2023, okresu rządów PiS. Polska pod tymi rządami doświadczyła, i wciąż doświadcza, zmian w krajobrazie politycznym, a także w strukturze społecznej. Wartości, postawy i zachowania wyborcze klas ludowych mają fundamentalne znaczenie dla kształtowania współczesnej polskiej polityki. Szczególnie dotyczy to sytuacji po wyborach 2023 roku, gdy polski demos, rozumiany jako grupa obywateli i obywateli aktywnych w procesach zbiorowego podejmowania decyzji, wydatnie się powiększył (głównie na skutek włączenia osób do tej pory nieaktywnych). Klasy ludowe, często przedstawiane w narracjach medialnych i społecznych jako „patologia” lub „margines” (Szulc, 2016), nieproduktywna warstwa „nierobów” pasożytujących na pozostałych grupach polskiego społeczeństwa, znalazły się w głównym nurcie polityki i dyskursu publicznego. Pochylenie się nad „zwykłym, szarym człowiekiem” i jego potrzebami stało się koniecznym elementem działania w sferze publicznej. Ostentacyjny i pogardliwy (wobec mas) elitaryzm stał się niemodny, a może i politycznie niepoprawny. Była to znacząca zmiana społeczna (mająca też pewne gospodarcze skutki), polityczna, a także dyskursywna i symboliczna.

W literaturze dotyczącej polskiego społeczeństwa i polityki, „soczewka klasowa” jest wciąż rzadko stosowana jako narzędzie analizy i wyjaśniania zjawisk społecznych. Wspomniany wcześniej renesans analizy klasowej (najszerszej rozumianej) i rosnące zainteresowanie klasowością wciąż omijają główny nurt polskiej politologii i socjologii. Za dobry przykład może służyć Almanach (Żakowski, 2024). To wydawnictwo podsumowujące aktualną refleksję nad polskim społeczeństwem i polityką grupy prominentnych badaczy społecznych (głównie zagranicznych, polskiego pochodzenia) tworzących Concilium Civitas². Analiza klasowa jest tam obecna śladowo, w najlepszym wypadku drugoplanowo. Choć cytowany Almanach jest głównie dziełem polskich migrantów, pracujących obecnie za granicą, to jest dobrym probierzem intelektualnych i paradygmatycznych mód panujących w głównym nurcie polskich nauk społecznych i humanistyki.

Tymczasem naszym zdaniem „podejścia klasowe” posiadają znaczny potencjał eksplanacyjny, także co do zjawisk i procesów ważkich, i jednocześnie

przywołując dane badania exit-poll firmy IPSOS: <https://tvn24.pl/wybory-parlamentarne-2023/wyniki-sondazowe> (dostęp 17 lutego 2025 roku). Badanie to wykazało znaczne różnice w preferencjach partyjnych między poszczególnymi grupami społecznymi (wyróżnianymi na podstawie zmiennych społeczno-demograficznych).

² Więcej informacji o inicjatywie: <https://conciliumcivitas.pl/o-consilium/> (dostęp 31 lipca 2024 roku).

wciąż „niedobadanych” (do takich zaliczamy wybory w Polsce, preferencje wyborcze Polek/Polaków, ich zachowania polityczne). Obserwowane w polskiej sferze publicznej zjawiska, takie jak „wojna polsko-polska”, mogą być interpretowane i wyjaśniane właśnie przez pryzmat napięć klasowych. Niniejszy tekst ma na celu zaproponowanie i empiryczne przetestowanie tego podejścia w kontekście polskiej rzeczywistości społecznej i dynamiki politycznej. Poprzez zastosowanie analizy klasowej (swoistego rodzaju) pragniemy pokazać, że zmiany w społeczeństwie polskim są ściśle powiązane z układami sił między klasami społecznymi, co pozwala na głębsze zrozumienie bieżących procesów politycznych i społecznych, ich ontologii i dynamiki.

Artykuł niniejszy ma następującą strukturę. Zaczynamy od przeglądu teorii i badań dotyczących głosowania klasowego. Następnie przedstawiamy główne pytania badawcze i tezy artykułu. W części metodologicznej omawiamy też użyte dane, operacjonalizację wskaźników, schemat analizy i zastosowane techniki badawcze. Dalej, w części empirycznej, przedstawiamy główne wyniki analiz. Artykuł kończą wnioski i sugestie w sprawie przyszłych badań.

Głosowanie klasowe: przegląd teorii i badań

Polityka klasowa i głosowanie klasowe od dawna są centralnymi tematami w naukach politycznych i socjologii politycznej. Refleksja nad nimi próbuje wyjaśnić, jak struktury społeczne wpływają na zachowania polityczne i decyzje wyborcze. Niniejszy przegląd literatury syntetyzuje tę akademicką wiedzę, omawiając kluczowe publikacje i badania. Zapewnia wszechstronny wgląd w dyskurs naukowy na temat związku między statusem socjoekonomicznym (głównym wyznacznikiem pozycji klasowej) a zachowaniami wyborczymi, oferując próby zrozumienia tego, jak poszczególne klasy angażują się w proces polityczny. Omawiamy piśmiennictwo polskie i zagraniczne, z naciskiem na literaturę o Polsce, gdzie głosowanie klasowe jest (naszym zdaniem) istotnym aspektem polityki.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, że niniejszy artykuł nie ma na celu dokonania pełnego przeglądu literatury dotyczącej klas społecznych. W istniejącym piśmiennictwie można znaleźć wiele prac, które w sposób szczegółowy i wszechstronny analizują tę tematykę (por. Domański, 2015). Naszym celem nie jest jednak próba zrekapitulowania go i zsyntetyzowania. Wynika to nie tylko z ograniczeń formalnych, ale także z założenia, że dla osiągnięcia zamierzonych celów nie jest to konieczne. Skupiamy się więc przede wszystkim na problematyce głosowania klasowego, analizując, w jaki sposób przynależność do poszczególnych klas społecznych wpływa na preferencje wyborcze i zachowania polityczne. Jesteśmy w pełni świadomi ogromnego dorobku refleksji nad

klasami społecznymi zarówno w polskich, jak i światowych naukach społecznych. I doceniamy go. Szerokie analizy literaturowe traktujemy jako inspirację i kontekst dostępny w odrębnych, już istniejących pracach.

Korpus literatury zawierającej ustalenia dotyczące głosowania klasowego jest bogaty i zróżnicowany. Przejawy i implikacje głosowania klasowego są badane w najróżniejszych kontekstach, w różnych systemach politycznych i czasach. Związek między klasą społeczną a głosowaniem jest dobrze udokumentowany (Knutson, 2007), szczególnie w demokracjach zachodnich. Omawiane analizy koncentrują się na zrozumieniu mechanizmów uczestnictwa politycznego, wyborczych preferencji i czynników sprzyjających lub hamujących zaangażowanie polityczne osób z różnych warstw społecznych. W tych badaniach stosuje się różnorodne podejścia teoretyczne i metodologie. Empiryczne ustalenia na temat sposobów, w jakich różne warstwy społeczno-ekonomiczne uczestniczą w polityce i są przez procesy polityczne kształtowane, są również zróżnicowane i czasem niejednoznaczne. Wczesne badania w dziedzinie zachowań wyborczych, zwłaszcza te autorstwa Lazarsfelda i in. (1944), Lipseta (1959), Campbella i in. (1960) czy Lipseta i Rokkana (1967), położyły podwaliny pod zrozumienie, jak klasa społeczna wpływa na zaangażowanie polityczne. Pionierskie dla badań nad głosowaniem klasowym prace Lazarsfelda i współpracowników, takie jak „The People’s Choice” (1944), zrewolucjonizowały refleksję nad wyborami w ogóle, a nad głosowaniem klasowym w szczególności. Badając kampanię poprzedzającą wybory prezydenckie w USA w 1940 roku, badacze z Columbia University wykryli silny związek decyzji wyborczych z przynależnością społeczną i grupami odniesienia. Podobne były wyniki analiz przedstawionych przez Lipseta (1959); w swoim przełomowym studium pokazywał on, jak niższy status socjoekonomiczny koreluje z niższym uczestnictwem politycznym. W podobnym duchu, Verba, Schlozman i Brady (1995) podkreślali dysproporcje w uczestnictwie politycznym między różnymi klasami społecznymi, zwracając uwagę na to, jak często niższe warstwy społeczne napotykają bariery w zaangażowaniu politycznym. Podkreślali oni też rolę zasobów, takich jak czas, pieniądze i umiejętności obywatelskie, w ułatwianiu i/lub generowaniu zaangażowania politycznego. Zasoby te z reguły są rzadkie wśród klas niższych, ludowych.

Jednak znaczenie klasy dla wyjaśniania zachowań wyborczych fluktuuje; zarówno ze względu na czynniki obiektywne (zmiany społeczne przeobrażające lub osłabiające klasowość), jak i na zmienne mody intelektualne³, od których

³ Koniec lat osiemdziesiątych i początek lat dziewięćdziesiątych nie był szczególnie dobrym momentem dla analizy klasowej. Upadek komunizmu jako poważnej alternatywy dla liberalnej demokracji i wolnego rynku (por. Fukuyama, 1992) i ideologiczna ofensywa neoliberalna zmieniły dyskurs akademicki, obniżając wydatnie zainteresowanie kategorią klasy i patrzaniem na życie społeczne przez klasowe soczewki.

i refleksja akademicka nie jest wolna. Druga połowa XX wieku przyniosła spadek znaczenia głosowania klasowego w wielu demokracjach zachodnich. Franklin i in. (1992) zauważyli zanik głosowania klasowego w dwudziestu badanych demokracjach, przypisując ten spadek takim czynnikom jak zwiększona mobilność społeczna, zmiany w strukturze zawodowej i wzrost wartości postmaterialistycznych (Inglehart, 1977). Jednakże, pomimo tych procesów, głosowanie klasowe wciąż pozostaje istotnym aspektem zachowań wyborczych, ważnym dla zrozumienia dynamiki społeczno-politycznej we współczesnych demokracjach (Marchesi, 2022). Dotyczy to także nowych demokracji i innych krajów przechodzących znaczące przemiany społeczne i gospodarcze (Knutsen, 2007).

Systematyczne badania porównawcze podziałów społecznych w postkomunistycznej Europie (Evans, Whitefield, 2000; Gijsberts, Nieuwebeerta, 2000) oferują interesujące, choć niekiedy sprzeczne ze sobą wnioski. Evans i Whitefield (2000) objęli w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku analizą dwanaście krajów środkowoeuropejskich i wschodnioeuropejskich. Badania wykazały, że podstawy społeczne i ideologiczne rywalizacji partyjnej były zróżnicowane, przy czym klasa społeczna była istotnym predyktorem wyboru partii tylko w kilku krajach. Autorzy stwierdzili, że podziały klasowe zyskują na znaczeniu w niektórych krajach, takich jak Rosja i Czechy, gdzie systemy polityczne zaczęły się krystalizować wokół osi lewica–prawica i podziału pracodawcy–pracownicy. Zauważyli także, że wzrost znaczenia klasy był związany z konfliktami dotyczącymi tempa i zakresu reform rynkowych, które przekształcały strukturę klasową i tworzyły większe nierówności dochodowe i majątkowe.

Z kolei badanie Gijsbertsa i Nieuwebeerty (2000) obejmowało pięć krajów Europy Środkowo-Wschodniej (Bułgaria, Czechy, Niemcy Wschodnie, Węgry i Polska) oraz dziewięć krajów Europy Zachodniej. Posłużono się danymi z lat dziewięćdziesiątych. Autorzy stwierdzili, że głosowanie klasowe było znacznie słabsze w krajach wschodu Europy. W nich prawie nie istniały różnice klasowe w zachowaniach wyborczych (z wyjątkiem Czech). Co więcej, w Bułgarii i na Węgrzech wzorce głosowania klasowego były odmienne od tych obserwowanych na Zachodzie: osoby wykonujące zawody „nierobotnicze” (*non-manual workers*) głosowały bardziej lewicowo niż członkowie klasy robotniczej. Autorzy zauważyli, że wartości ekonomiczne lewica–prawica nie wyjaśniały różnic w głosowaniu klasowym, ponownie z wyjątkiem Czech.

W krajach rozwijających się (innych niż te z Europy Środkowo-Wschodniej) głosowanie klasowe często krzyżuje się z innymi podziałami i rozłamami społecznymi, takimi jak te oparte na etniczności czy wyznaniu/religijności, tworząc złożone wzory zachowań wyborczych. Na przykład w demokracjach afrykańskich głosowanie klasowe jest determinowane przez szereg czynników, w tym nierówności ekonomiczne, podziały etniczne i dziedzictwo kolonializmu. Bratton, Mattes i Gyimah-Boadi (2004) przekonują, że klasa społeczna

i warunki ekonomiczne znacząco wpływają na zachowania wyborcze w krajach afrykańskich, przy czym biedniejsi wyborcy częściej popierają partie opozycyjne (wobec status quo) obiecujące reformy gospodarcze i świadczenia socjalne. W Ameryce Łacińskiej jest podobnie. To specyficzna interakcja między klasą a etnicznością kształtuje preferencje wyborcze: ludność autochtoniczna, a także defaworyzowani potomkowie afrykańskich niewolników, często identyfikują się z partiami lewicowymi, które opowiadają się za sprawiedliwością społeczną i równością ekonomiczną (Knutson, 2007).

W Polsce badania nad głosowaniem klasowym wskazują na złożony i ewoluujący związek między klasą społeczną a preferencjami wyborczymi. Analizy Domańskiego (2008) przekonują, że głosowanie klasowe było istotnym, choć czasami nieoczywistym aspektem zachowań wyborczych Polaków od lat dziewięćdziesiątych do dziesięciolecia po roku 2000. Przynależność klasowa wpływała na zachowanie wyborcze, z wyraźnymi wzorcami obserwowanymi w czasie. W latach dziewięćdziesiątych pracownicy fizyczni i grupy o niższych dochodach skłaniały się ku partiom proponującym rozwiązania lewicowe (w sensie społeczno-ekonomicznym), a profesjonaliści i osoby o wyższych dochodach częściej popierali partie proponujące rozwiązania prawicowe (Domański, 2008; Jasiewicz, 2009). Przejście do gospodarki rynkowej, wraz ze stabilizacją makroekonomiczną i wzrostem zamożności Polek/Polaków (postępującymi od początku lat dziewięćdziesiątych) zmieniło naturę głosowania klasowego. Pojawienie się nowych klas społecznych, takich jak właściciele i przedsiębiorcy, oraz rosnące nierówności ekonomiczne wzmacniały zachowania wyborcze oparte na klasach (Domański, 2008; Jasiewicz, 2009). Wpływał też na nie kontekst europejski i integracja z Unią Europejską, która odzwierciedlała szersze trendy liberalizacji gospodarczej i globalizacji (Jasiewicz, 2009), ze wszystkimi tych procesów konsekwencjami. Badania Cebuli (2024) pokazują ponadto, że nie tylko głosowanie, ale także szersze formy aktywności obywatelskiej różnią się w zależności od pozycji klasowej i dostępu do zasobów, szczególnie kapitału kulturowego. Podziały klasowe nadal więc odgrywają znaczącą rolę w preferencjach wyborczych i postawach społecznych w Polsce, mimo hipotezy o „zanikaniu podziałów klasowych” (por. Domański, 2015).

Nowy schemat klasowy

Część polskich badaczek/badaczy mówiąc o klasach milcząco przyjmuje jakieś ich rozumienie, które bywa niejasne, a w najlepszym razie nieostre i niewypowiedziane wprost. Zdarza się, że definicje poszczególnych klas są, z punktu widzenia poprawności metodologicznej, niedoskonałe bądź w najlepszym wypadku niepełne (por. Domański, 2006; Cześniak, Miśta, 2021; Świrek, 2022;

Bielińska, 2024). Stosowane schematy klasowe (sposoby konceptualizacji i operacjonalizacji klas) nie są więc optymalne. Dodatkowo, część będących w użyciu schematów (Janicka, Słomczyński, 2014; Domański, 2015) jest co prawda użyteczna analitycznie (są łatwe do konceptualizacji i operacjonalizacji), ale nieatrakcyjna teoretycznie. Słabo opisują i wyjaśniają relacje międzyklasowe, nierówności i napięcia. Nie pozwalają „dobrze”, w pełni zinterpretować dynamiki społecznej we współczesnej Polsce. Nie wyjaśniają też satysfakcjonująco konfliktów między klasami (np. tych między klasami ludowymi a klasą średnią). Za przykład mogą służyć schematy stosowane przez Domańskiego (2000, 2006, 2008, 2015), w których skupia się on na zawodzie badanej/badanego, traktując go jako główną zmienną strukturyzującą, organizującą i definiującą uwarstwienie społeczne.

Proponowany przez nas nowy schemat klasowy oferuje bardziej kompleksowe i adekwatne narzędzie analizy niż dotychczas stosowane modele oparte głównie na zawodach. Kluczową przewagą jest uwzględnienie nie tylko ekonomicznych, ale również kulturowych i społecznych zasobów, co pozwala na bardziej zniuansowane uchwycenie relacji między grupami społecznymi. W przeciwieństwie do schematów opartych na zawodach, które pomijały istotne aspekty, takie jak pochodzenie społeczne czy dostęp do kapitału kulturowego, nowa propozycja lepiej wyjaśnia napięcia i konflikty społeczne, a tym samym bardziej trafnie interpretuje podziały polityczne. Klasy społeczne nie są bowiem jedynie efektem procesów zachodzących na rynku pracy, ale również wynikiem długofalowych procesów historycznych i społecznych, w tym uwarunkowań politycznych. Nowa perspektywa, oparta na pojęciu „siły społecznej”, pozwala na ukazanie, w jaki sposób dominacja i nierówności w sferze symbolicznej oraz kulturowej przekładają się na polityczne zachowania jednostek.

Jest w naszym myśleniu wyraźne nawiązanie do teorii Bourdieu (1984; 1986), przede wszystkim jego koncepcji kapitałów. Rozszerza on to tradycyjne pojęcie, zazwyczaj ograniczające się do zasobów finansowych i materialnych (własności środków produkcji czy możliwości konsumpcyjnych na rynku). Te propozycje są znaczące, ponieważ pozwalają na bardziej zniuansowane zrozumienie stratyfikacji społecznej. Zamiast postrzegać klasę społeczną wyłącznie w kategoriach ekonomicznych, ramy teoretyczne Bourdieu uwzględniają, jak wiedza kulturowa, sieci społeczne oraz uznanie symboliczne uwarstwiają społeczeństwo (w jaki sposób dają społeczną przewagę). Te formy kapitału są ze sobą powiązane i mogą być wzajemnie przekształcane, co wzmacnia nierówności społeczne. Ponadto, koncepcja kapitału Bourdieu pomaga wyjaśnić trwałość nierówności społecznych. Kapitał kulturowy i społeczny, często przekazywany z pokolenia na pokolenie, może reprodukować społeczne przewagi (lub niedostatki). Na przykład, dzieci z zamożnych rodzin mogą mieć dostęp do lepszych zasobów edukacyjnych (kapitał kulturowy) oraz wpływowych sieci (kapitał

społeczny), co z kolei może zabezpieczać ich status społeczny (w tym zamożność).

Kolejną, konkretniejszą inspiracją teoretyczną jest dla nas strategia badawcza zastosowana przez Janicką i Słomczyńskiego (2014). Definiują oni klasy społeczne jako grupy, które w różnych wymiarach i stopniu kontrolują zasoby społeczne istotne w funkcjonowaniu rynku kapitału, pracy i konsumpcji⁴. Kontrola ta obejmuje własność środków produkcji, kontrolę procesu pracy (przez kwalifikacje kierownicze i zawodowe) oraz dysponowanie środkami finansowymi na zakup dóbr konsumpcyjnych. Struktura społeczna jest postrzegana jako wynik długotrwałych procesów historycznych, w których decyzje polityczne i ekonomiczne miały kluczowe znaczenie (Janicka, Słomczyński, 2014, s. 58). Na przykład w 1945 roku decyzje te były determinowane podziałem geopolitycznym, a w 1989 roku były wynikiem załamania ustroju socjalistycznego i zbliżenia (politycznego, ale także kulturowego) do Europy Zachodniej.

Badania Janickiej i Słomczyńskiego wykazują, że pozycja społeczna mierzona poziomem wykształcenia, statusem zawodowym i dochodami ulega w Polsce polaryzacji. Zwycięzcy transformacji postkomunistycznej – przedsiębiorcy, menedżerowie i specjaliści – przejawiają silniejsze postawy prorynkowe i prodemokratyczne niż inne klasy, zwłaszcza niewykwalifikowani robotnicy i rolnicy. Autorzy analizują również postawy różnych klas społecznych wobec państwa i rynku pracy: w 2013 roku osoby najzamożniejsze w większości popierały politykę prorynkową, podczas gdy najbiedniejsi oczekiwali od państwa aktywnej polityki w sferze zatrudnienia. Janicka i Słomczyński dostarczają więc kompleksowego obrazu polskiego społeczeństwa, ukazując ewolucję i polaryzację klas społecznych. Ich praca podkreśla znaczenie klas w analizie społecznej i ekonomicznej, wskazując na istotne różnice w zasobach, postawach i opiniach poszczególnych klas.

Propozycja Janickiej i Słomczyńskiego, choć bardziej zniuansowana od schematów klasowych odwołujących się wyłącznie do zawodu respondenta, ma swoje wady. Jedynie połowicznie uwzględnia zasoby społeczne istotne dla funkcjonowania jednostki na rynku kapitału, pracy i konsumpcji. Na przykład, w ogóle nie uwzględnia szeroko rozumianego pochodzenia społecznego, które w polskim kontekście bardzo skutecznie „lewaruje” pozycję społeczną (Słomczyński, Zarycki, 2017; Epsztein, 2019; Sadowska, 2021; Madejska, 2023). Istnieje więc potrzeba zaproponowania innego schematu klasowego, właściwszego, zdolnego lepiej uchwycić idiosynkrazje polskiego kontekstu. Podstawą tego schematu jest „siła społeczna” – to, czy jest się społecznie silnym, czy słabym (Schutz, 2011; Jakubowiak, 2024). Proponowane tu rozumienie klas łączy podejście historyczne

⁴ Wydaje się, że w tym zakresie także Janicka i Słomczyński inspirowali się Bourdieu, choć bezpośrednich odniesień do francuskiego autora w ich tekście nie ma.

i stratyfikacyjne (zwracające uwagę na uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i przede wszystkim „zawodowe” życia jednostek). Klasy społeczne są produktem napięć, zmagania i konfliktów między „społecznie silnymi” a „społecznie słabymi”, lepszymi a gorszymi (por. Gadowska, 2024, s. 15).

Zwrócenie uwagi na społeczną siłę (i słabość) jest inspirowane współczesną humanistyką krytyczną i krytycznymi naukami społecznymi, a także pokrewnym nurtem „zwrotu ludowego” w badaniu historii Polski (Leszczyński, 2020; Rauszer, 2020; Janicki, 2021; Narożniak, 2021; Pobłocki, 2021; Zalega, 2021). Ich różnorakie przedstawicielki i przedstawiciele (Ernaux, 1989; Eribon, 2019; Rak, 2019; Sadowska, 2021; Jacyno, 2022) zauważają, że współcześnie społeczną siłę/słabość dają inne niż tylko ekonomiczne aspekty życia zbiorowego. Kulturowe, symboliczne i polityczne czynniki odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu relacji władzy i dominacji (równie ważną, co przewaga ekonomiczna). Przykładowo, w analizie strukturalnych nierówności zwraca się uwagę na kapitał kulturowy i symboliczny, który, zgodnie z cytowanymi już teoriami Bourdieu (1986), może wzmacniać lub osłabiać pozycję jednostek i grup społecznych. To podejście pozwala na bardziej kompleksowe zrozumienie mechanizmów wykluczenia i marginalizacji, uwzględniające różnorodne wymiary społecznych hierarchii (Bourdieu, 1986). Przywoływani badacze podkreślają, że zrozumienie społecznych dynamik wymaga uwzględnienia szerokiego spektrum czynników wpływających na status jednostek i grup w społeczeństwie (dużo szerszego, niż to proponują teorie Marksa czy Webera).

W tym kontekście bardzo ważna dla niniejszego artykułu jest kategoria interesu. Rozumiemy go szeroko, nie tylko jako interes ekonomiczny, ale także jako wszelkie inne interesy związane z wszelkimi aspektami życia zbiorowego. Trafnie definiował je Wesołowski jako „obiektywne stany i procesy postrzegane jako umożliwiające zaspokojenie potrzeb fizjologicznych, ekonomicznych i kulturowych jednostek i grup” (1995, s. 3). Z reguły tak rozumiany interes prowadzi do konfliktu interesów: w społecznej rzeczywistości korzyść indywidualną lub grupową osiąga się zazwyczaj czyjś kosztem, naruszając czyjś interes, uniemożliwiając komuś bądź utrudniając zaspokojenie potrzeb innych jednostek i/lub grup (Ziółkowski, 1999). Arena polityczna, w tym wyborcza (por. Linz, Stepan, 1996) jest tą przestrzenią, w której wszelkie, nie tylko ekonomiczne, interesy są uzgadniane, załatwiane i politycznie „obrabiane” (Przeworski, 2024).

Mechanizm klasotwórczy w proponowanym przez nas schemacie bazuje na trzech kluczowych zmiennych: pochodzeniu społecznym przodków⁵, zawadzie

⁵ Zmienna jest oparta na pytaniu z kwestionariusza badania PGSW 2023: „Chcemy teraz zapytać o Pana(i) przodków. Które z poniższych stwierdzeń najlepiej opisuje Pana(i) pochodzenie?” (możliwe odpowiedzi: „większość moich przodków była pochodzenia chłopskiego”; „większość moich przodków była pochodzenia robotniczego”; „większość moich przodków

osoby badanej⁶ oraz jej pozycjach na skalach bogactwa, wpływów i poważania⁷ (opisujących ilość społecznie ważnych zasobów posiadanych przez jednostkę). Kapitał ekonomiczny operacjonalizujemy na podstawie deklarowanego zawodu oraz deklarowanej zamożności. Kapitał kulturowy operacjonalizujemy za pomocą pochodzenia społecznego, co pozwala uchwycić mechanizmy reprodukcji statusu. Kapitał społeczny i symboliczny operacjonalizujemy za pomocą zmiennych dotyczących deklarowanego poziomu wpływów społecznych i poważania. Są one ze sobą skorelowane (to teoretyczne założenie, ale też zweryfikowane empirycznie). Takie podejście umożliwia bardziej kompleksowe uchwycenie mechanizmów stratyfikacji społecznej oraz ich wpływu na zachowania polityczne, co jest zgodne z teoretycznymi propozycjami Bourdieu.

Pochodzenie społeczne przodków odgrywa istotną rolę w określaniu przynależności klasowej, uwzględniając historyczne warunki społeczno-ekonomiczne, w jakich znajdowały się poprzednie pokolenia. Pochodzenie społeczne jest ewidentnie w Polsce zasobem, i odróżnia silnych społecznie od słabych. Dobrze i trafnie opisują to badania nad awansem społecznym w Polsce (por. Szcześniak, 2023) czy nad polską inteligencją (Kulas, 2017; Smoczyński, Zarycki, 2017; Zawadzka, 2023). Zawód jednostki jest kolejnym czynnikiem klasotwórczym (por. Czeranowska, 2021), ponieważ odzwierciedla aktualne położenie jednostki w hierarchiach rynku pracy, a także w hierarchiach związanych z zamożnością i konsumpcją. Trzecim elementem jest pozycja na skalach bogactwa, wpływów i prestiżu. Wspólnie tworzą one tyleż złożony co kompletny obraz dostępnych jednostce zasobów (por. Cześnik, Miśta, 2021). Te trzy zmienne są używane do kategoryzacji jednostek w trzy główne klasy: niższą (ludową), średnią i wyższą.

Klasa ludowa w tej perspektywie obejmuje osoby społecznie słabsze i defaworyzowane, niekoniecznie jedynie ekonomicznie. Są grupą marginalizowaną, mającą ograniczony dostęp do zasobów ekonomicznych i społecznych, często borykającą się z ubóstwem i barierami w dostępie do edukacji oraz możliwości awansu społecznego. Są „wyposażeni” w nieatrakcyjne społecznie habitusy, nieakceptowane w dominującej kulturze i prawomocnych dyskursach. Dla tej grupy dążenie do lepszego życia wiąże się z koniecznością odrzucenia własnych

była pochodzenia mieszczańskiego”; „większość moich przodków była pochodzenia szlacheckiego”; „większość moich przodków była pochodzenia inteligenckiego”; „moi przodkowie mieli różne pochodzenie”).

⁶ Zmienna jest oparta na pytaniu z kwestionariusza badania PGSW 2023: „Jaki jest rodzaj wykonywanej przez Pana(i) pracy?”.

⁷ Zmienna jest oparta na pytaniu z kwestionariusza badania PGSW 2023: „W dzisiejszej Polsce część ludzi postrzegana jest jako posiadająca wysoką pozycję społeczną, inna część – jako niską. Myśląc o sobie, w którym miejscu poniższych „drabinek” umieścił(a)by Pan(i) siebie, mając na uwadze, że najniższy szczebel oznacza za każdym razem niską pozycję, a najwyższy wysoką” (odpowiedzi w skali 1–10 dla wymiarów zamożności, wpływów i poważania).

korzeni i przynależności kulturowej, co często skutkuje utratą tożsamości i dziedzictwa kulturowego. Członkowie klasy ludowej są zależni od decyzji i norm narzucanych przez elity, co ogranicza ich autonomię i zdolność do samostanowienia, a dominujące narracje kulturowe rzadko uwzględniają ich perspektywę i realia życia. Brak dostępu do kapitału kulturowego i społecznego dodatkowo utrudnia awans społeczny, zwiększając ryzyko marginalizacji. Proces awansu społecznego, często związany z migracją do wyższych klas, wiąże się z emocjonalnymi kosztami i traumą, w tym z syndromem oszusta i lękiem przed demaskacją (Eribon, 2019; Sadowska, 2021; Łuczaj, 2023).

Klasa wyższa z kolei obejmuje jednostki o szeroko rozumianej sile społecznej, posiadające przewagę nad innymi członkami społeczeństwa. Większość ich przodków wywodzi się z inteligencji, burżuazji lub szlachty, co podkreśla znaczenie dziedzictwa kulturowego i kapitału społecznego. Klasa ta zajmuje prestiżowe i specjalistyczne stanowiska zawodowe oraz charakteryzuje się dużymi zasobami finansowymi i wpływami w sferach politycznych i gospodarczych. Ma także duże kapitały kulturowe i symboliczne, które wydatnie ułatwiają funkcjonowanie w polskim kontekście kulturowym i społecznym.

Klasa średnia natomiast stanowi szeroką, zróżnicowaną pod względem ekonomicznym, kulturowym i zawodowym grupę społeczną, pełniącą rolę „pomostu” między skrajnymi kategoriami społecznymi. Osoby należące do tej klasy zazwyczaj wykonują zawody wymagające średniego poziomu kwalifikacji, takie jak technicy, pracownicy szeroko rozumianych usług, pracownicy administracyjni czy drobni przedsiębiorcy. Klasa średnia dąży do poprawy swojego statusu poprzez edukację i rozwój zawodowy. Charakterystyczne jest dla niej aspirowanie do osiągnięcia wyższej pozycji społecznej i ekonomicznej, a także – z drugiej strony – lęk przed deklasacją. Wysokie aspiracje tej klasy sprawiają, że jej członkowie nieustannie dążą do poprawy swojej sytuacji materialnej i zawodowej, co z jednej strony napędza rozwój jednostkowy, a z drugiej może prowadzić do niepewności i presji związanej z utrzymaniem osiągniętego statusu.

Mechanizm łączący pozycję klasową z głosowaniem wykracza poza sferę czysto ekonomiczną – kluczowym jego elementem jest możliwość realizacji interesów, zarówno materialnych, jak i symbolicznych. Szczególnie istotnym aspektem tych ostatnich jest społeczne uznanie, którego brak może kształtować wybory polityczne. Współczesne analizy klasowe zwracają uwagę na znaczenie walki o godność, prestiż i afirmację własnej wartości, co dobrze oddaje platońskie pojęcie *thymos*, popularyzowane ostatnio przez Fukuyamę (2019). Dążenie jednostek i grup do uznania może prowadzić do identyfikacji z partiami, które symbolicznie i retorycznie potwierdzają ich podmiotowość polityczną, nawet jeśli ich programy gospodarcze nie są dla nich w pełni korzystne. W kontekście polskiej kultury i historii walka o uznanie nabiera szczególnego znaczenia. Klasy ludowe zmagają się z systematycznym marginalizowaniem ich aksjologii,

tradycji rodzinnych, stylów życia i prywatnych historii w oficjalnym dyskursie publicznym, zdominowanym przez polską inteligencję. Ta, pełniąc rolę hegemonu, pozostaje głównym arbitrem tego, co uznawane jest za wartościowe w sferze kulturowej (Warczok, Zarycki, 2014; Smoczyński, Zarycki, 2017; Kulas, Śpiwak, 2018). W efekcie klasowe wybory polityczne są nie tylko kwestią interesów ekonomicznych, lecz także odpowiedzią na pragnienie uznania i podmiotowości w przestrzeni symbolicznej.

Pytania badawcze, hipotezy, dane, schemat badania, techniki analizy

Głównym celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób przynależność do określonych klas społecznych wpływała na zachowania wyborcze Polaków podczas wyborów parlamentarnych 2023 roku. To ono ukierunkowuje nasze analizy empiryczne. Główne pytanie badawcze dotyczy bezpośrednio preferencji wyborczych: czy istnieją wyraźne różnice w poparciu dla poszczególnych partii politycznych między klasą ludową, średnią a wyższą? W literaturze przedmiotu często wskazuje się (Knutsen, 2007), że klasy ludowe preferują partie promujące polityki redystrybucyjne i socjalne (pożądane przez grupy defaworyzowane, słabsze społecznie), podczas gdy klasy średnie i przede wszystkim wyższe raczej wspierają partie promujące liberalne podejście do gospodarki. Dodatkowe pytanie badawcze dotyczy innych czynników socjodemograficznych, takich jak na przykład wiek, wykształcenie czy religijność, które (wraz z klasą) współkształtują preferencje wyborcze: czy (i ewentualnie jak) klasa społeczna jest powiązana z innymi korelatami głosowania?

Pytania badawcze skłaniają do postawienia hipotezy, że klasa ludowa częściej głosuje na partie o programie socjalnym (tj. działające w jej interesie), podczas gdy klasy średnia i wyższa preferują partie o programie liberalnym, sprzyjające ich dobrostanowi i premijujące ich interesy. To główna hipoteza artykułu: im wyższa pozycja klasowa jednostki, tym większe prawdopodobieństwo głosowania na partie reprezentujące interesy klas wyższych (ma ona oczywiście „rewers”: im niższa pozycja klasowa jednostki, tym większe prawdopodobieństwo głosowania na partie reprezentujące interesy klas ludowych).

Słowa komentarza wymaga kwestia partii reprezentujących interesy klasy ludowej. Na przestrzeni kilkudziesięciu lat III RP przynajmniej kilka stronnictw upominało się o słabszych społecznie, defaworyzowanych przedstawicieli klas ludowych i ich interesy. Należy do nich też PiS (szczególnie w wyborach 2015, 2019 i 2023 roku). Po pierwsze, partia ta wprost i bezpośrednio odwołuje się w swoich apelach do przedstawicieli klas ludowych (KW Prawo i Sprawiedliwość, 2023). Po drugie, jest to stronnictwo „rewolucyjne” w swoim stosunku do

III RP: kontestuje system społeczny budowany po przełomie 1989 roku, uważa go za niesprawiedliwy i wymagający zasadniczej korekty/reformy (w imię i w interesie tych, którym status quo nie służy); w dokumentach partii i wypowiedziach polityków motyw skrzywdzonych, defaworyzowanych mas pojawia się często. Po trzecie, PiS jest partią populistyczną – istnieje co do tego względny konsens w literaturze – a te, co do zasady biorą w obronę masy i zwalczają uprzywilejowane elity (Stanley, Cześnik, 2019).

Hipoteza mówiąca, że wyższa pozycja klasowa generuje większe prawdopodobieństwo głosowania na partie reprezentujące interesy klas wyższych, nie ma wcale charakteru tautologii. Nie istnieje naturalna konieczność, aby osoby z wyższych klas społecznych automatycznie głosowały na partie reprezentujące ich interesy. Preferencje polityczne mogą być kształtowane przez wiele innych czynników, takich jak ideologia, religia, przekonania moralne, wykształcenie, doświadczenia życiowe czy wpływ mediów. Ponadto, nasza hipoteza zakłada taką zależność między pozycją klasową a preferencjami politycznymi, którą można badać empirycznie. Istnieje możliwość empirycznego sprawdzenia, czy wyższa pozycja klasowa faktycznie wiąże się z większym prawdopodobieństwem głosowania na partie reprezentujące interesy klas wyższych. Hipoteza ta może być falsyfikowana, co jest podstawowym kryterium metody naukowej (Popper, 1977). Jej falsyfikowalność unieważnia zarzut tautologiczności.

Dane wykorzystane w niniejszym badaniu pochodzą z Polskiego Generalnego Studium Wyborczego (PGSW). Analizy wykonano na zbiorze pochodzącym z badania ankietowego CAPI, przeprowadzonego na reprezentatywnej próbie 1500 dorosłych Polaków po wyborach parlamentarnych w 2023 roku. Zbiór ten zawiera szczegółowe informacje dotyczące zachowań wyborczych respondentów, a także dużo innych zmiennych będących determinantami/korelatami zachowań wyborczych. Zmienna zależna w naszych analizach to „głosowanie w 2023 roku”, która jest operacjonalizowana jako zmienna nominalna obejmująca wybór jednej z pięciu głównych partii politycznych (pomniejsze partie oraz niegłosujący zostały wyłączone z analiz). Kluczową zmienną wyjaśniającą jest klasa społeczna, konceptualizowana w opisany wyżej sposób. Operacjonalizujemy ją jako swoisty indeks, który bazuje na pochodzeniu przodków, wykonywanym zawodzie oraz samookreśleniu położenia jednostki na skalach bogactwa, wpływów i poważania. Ten ostatni element ujęto w zagregowany wskaźnik, będący sumą ocen z trzech skal społecznie ważnych zasobów – wyższe wartości wskazują na ogólnie wyższą postrzeganą pozycję. Za przedstawiciela klasy wyższej uznajemy osobę, która spełnia trzy kryteria: (a) posiada pochodzenie szlacheckie, inteligenckie lub mieszczańskie, (b) wykonuje prestiżowy zawód⁸ oraz (c) znajduje się co najmniej na poziomie górnego kwartyla sumarycznego

⁸ Kategorie 11–26 w skróconym ISCO-08 (kierownicy; specjaliści).

wskaźnika społecznie ważnych zasobów (zamożność, wpływ, poważanie). Za przedstawiciela klasy ludowej uznajemy osobę o (a) pochodzeniu chłopskim lub robotniczym, (b) najmniej prestiżowym zawodzie⁹ oraz (c) będącą na poziomie co najwyżej dolnego kwartyła sumarycznego wskaźnika społecznie ważnych zasobów. Wszystkie pozostałe osoby klasyfikujemy jako przedstawicieli klasy średniej.

Analiza danych pozwala zbadać związek przynależności klasowej z wyborem konkretnego stronnictwa politycznego. Badanie rozpoczyna się od analizy rozkładu klas w społeczeństwie oraz liczebności i wielkości każdej z nich. Następnie badana jest wewnętrzna spójność wskaźników, które tworzą miarę klasowości, takich jak pochodzenie przodków, zawód oraz poziom zasobów społecznych (zamożności, wpływów, poważania). W dalszej części badania analizowane są relacje miary klasowości z innymi zmiennymi, uznawanymi za wskaźniki pozycji klasowej, takimi jak wykształcenie, oraz z innymi czynnikami uznawanymi za klasotwórcze. Uwzględnienie w analizie dodatkowych zmiennych, takich jak wiek, płeć czy miejsce zamieszkania oraz ich wpływu na pozycję klasową, jest kluczowe dla uzyskania pełnego obrazu uwarstwienia społecznego i jego politycznych konsekwencji.

W badaniu stosowane są różnorodne techniki analityczne, aby dokładnie zbadać wpływ klasowości na zachowania wyborcze. Analizy dwuzmiennowe ukazują podstawowe zależności między klasą a zachowaniami wyborczymi. Analizy wielozmiennowe (np. wielomianowa regresja logistyczna) pozwalają na oszacowanie czystego (netto) wpływu klasowości na zachowania wyborcze, przy kontroli innych zmiennych, takich jak płeć, wiek czy wykształcenie.

Wyniki tych analiz są przedstawiane za pomocą wykresów i tabel, co umożliwia przejrzystą interpretację wpływu klasowości na preferencje polityczne i zachowania wyborcze w Polsce. Nasze podejście pozwala na pełne zrozumienie, w jaki sposób przynależność klasowa kształtuje preferencje polityczne i zachowania wyborcze, oraz na określenie, jak inne czynniki mogą wpływać na te relacje.

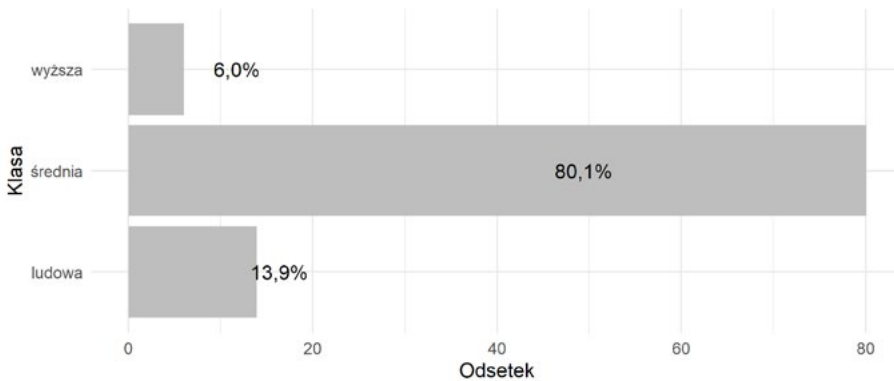
Analizy empiryczne

Prezentację wyników naszych analiz empirycznych rozpoczynamy od omówienia struktury klasowej w społeczeństwie polskim (w 2023 roku). Rysunek 1 przedstawia rozkład klas, ilustrując tym samym strukturę społeczną Polski.

⁹ Kategorie 51–96 w skróconym ISCO-08 (pracownicy usług i sprzedaży; rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy; robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy; operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń; pracownicy wykonujący prace proste).

Proponowany przez nas schemat klasowy składa się z trzech klas: niższej (ludowej), średniej i wyższej. Klasa średnia, obejmująca około 80% społeczeństwa, stanowi grupę dominującą. Klasa ludowa stanowi 14% populacji, a klasa wyższa obejmuje jedynie 6% populacji. Jest liczebnie najmniejsza, jednak posiada kluczowe zasoby materialne, kulturowe i symboliczne, które nadają jej istotną (jeśli nie wręcz hegemoniczną) pozycję w strukturze społecznej. Ten rozkład klasowy wskazuje na znaczące zróżnicowanie społeczne współczesnej Polski, z wyraźną przewagą liczebną klasy średniej, co ma istotne implikacje dla analizowanych w artykule zachowań wyborczych i dynamiki politycznej w Polsce.

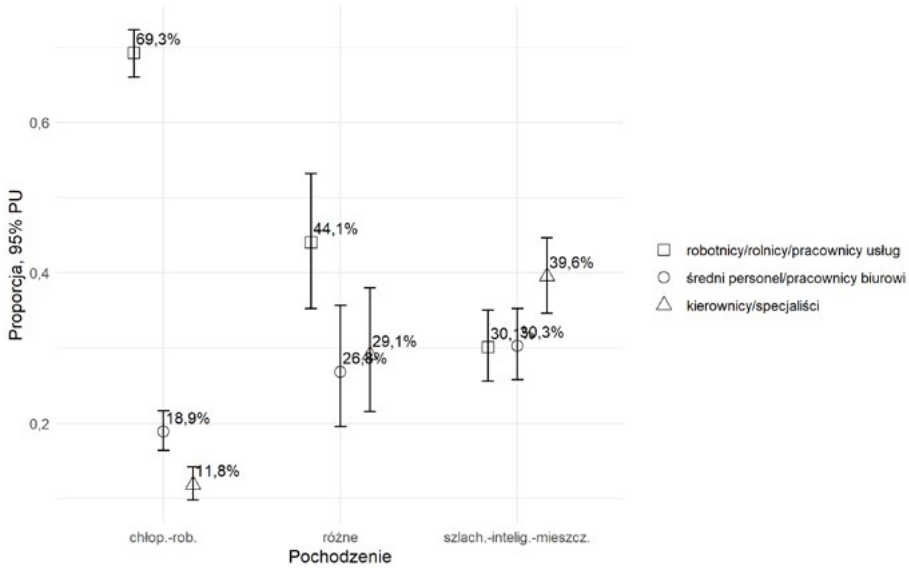
Rysunek 1. Rozkład klas w Polsce

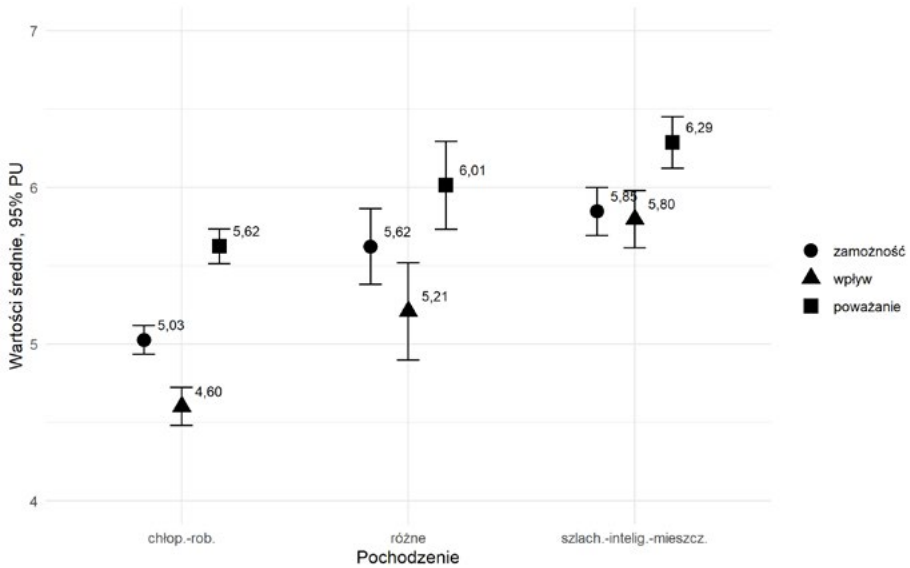
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych PGSW 2023.

W kolejnym kroku analizujemy zależności między wskaźnikami, z których zbudowana jest nasza miara klasowości. Wyniki tej analizy podkreślają wzajemne, silne relacje między pochodzeniem społecznym, zawodem oraz dostępem do zamożności, wpływów i poważania (rysunki 2–4). Te trzy aspekty są nierozzerwalnie związane, tworząc skomplikowaną sieć zależności, która definiuje strukturę klasową polskiego społeczeństwa. Zależności te wzajemnie się wzmacniają, wyznaczając siłę i słabość społeczną jednostek. Ich zrozumienie jest naszym zdaniem kluczowe dla analizy nierówności społecznych w Polsce.

Pochodzenie jest (w Polsce) jednym z najważniejszych czynników determinujących pozycję społeczną jednostki. Wśród osób przyznających się do przodków z wyższych klas, takich jak szlachta, inteligencja i mieszczaństwo, znacząco wyższy jest odsetek wykonujących zawody szanowane, prestiżowe (40%), które z kolei zapewniają wyższy poziom zasobów ekonomicznych i społecznych. Z drugiej strony osoby twierdzące, że większość ich przodków była pochodzenia chłopskiego lub robotniczego, nie osiągają (średnio rzecz biorąc) takich sukcesów zawodowych: przeciwnie, wśród tych osób nadreprezentowane są zawody proste, prace o niskim prestiżu i słabo płatne (69%).

Rysunek 2. Związek między pochodzeniem a zawodem

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych PGSW 2023.

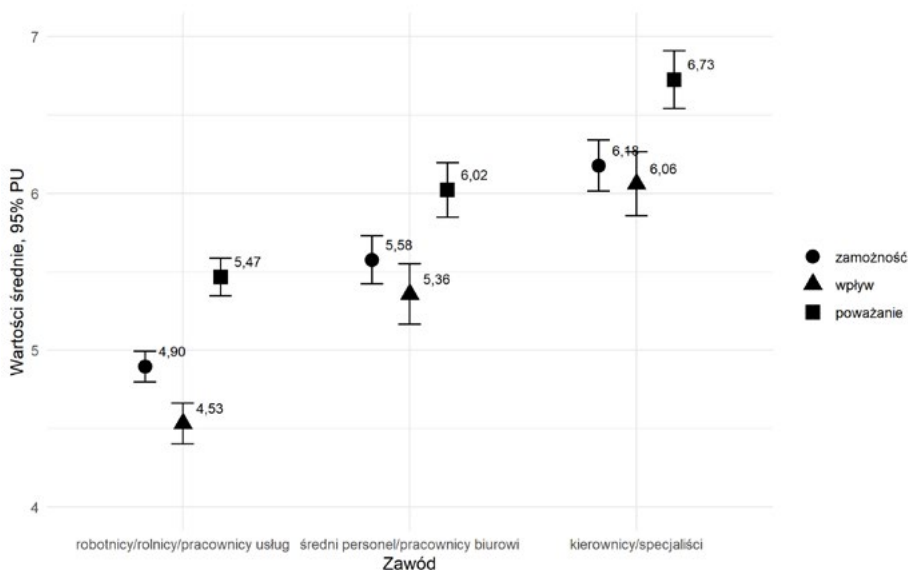
Rysunek 3. Związek między pochodzeniem a zamożnością, wpływem i poważaniem

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych PGSW 2023.

Analizy wykazują też, że osoby przyznające się do przodków ze szlachty, inteligencji i mieszczaństwa wykazują się najwyższą średnią zamożnością (5,85), podczas gdy wśród osób przyznających się do przodków chłopskich i robotniczych wskaźnik ten jest istotnie niższy (5,03). Bardzo podobne różnice obserwowane są w przypadku wpływów i poważania: osoby pochodzące z klas wyższych charakteryzują się (średnio) najwyższymi wartościami, osoby przyznające się do większości przodków z klas ludowych odnotowują najniższe wartości.

Podobne silne dodatnie zależności obserwujemy między zawodem a społecznie cenionymi zasobami. Przedstawiciele poszczególnych zawodów różnią się znacząco pod względem dostępu do zamożności, wpływów i poważania. Osoby pracujące w zawodach „elitarnych” (kierownicy, specjaliści) mają najwyższą średnią zamożność (6,18), najwyższe wpływy (6,06) oraz najwyższe poważanie (6,73). Natomiast osoby pracujące w zawodach „ludowych” (robotnicy, rolnicy, pracownicy usług) mają najniższe wyniki we wszystkich trzech kategoriach: w zamożności (4,90), wpływie (4,53) i poważaniu (5,47).

Rysunek 4. Związek między zawodem a zamożnością, wpływem i poważaniem

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych PGSW 2023.

Następnym krokiem w analizie jest modelowanie głosowania jako funkcji przynależności klasowej, a także funkcji innych determinant/korelatów zachowań wyborczych. W tym celu wykorzystujemy metodę wielomianowej regresji logistycznej, w której zmienną zależną jest głosowanie w 2023 roku (kategorie:

Prawo i Sprawiedliwość, Koalicja Obywatelska, Trzecia Droga, Nowa Lewica, Konfederacja). Zmienne niezależne obejmują przynależność klasową (klasa ludowa, średnia, wyższa) oraz, w modelu ze zmiennymi kontrolnymi, dodatkowe zmienne socjodemograficzne: płeć, wiek, wykształcenie (podstawowe, średnie, wyższe), wielkość miejsca zamieszkania (wieś, miasto do 200 tys. mieszkańców, miasto powyżej 200 tys. mieszkańców) oraz poziom religijności (regularne/conniedzielne uczestnictwo w mszach i nabożeństwach, brak/sporadyczne uczestnictwo). Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzamy, że klasa społeczna odgrywa istotną rolę w określaniu preferencji wyborczych wobec różnych partii politycznych. Analiza preferencji wyborczych ujawnia wyraźny wpływ klasy społecznej na poparcie dla różnych partii politycznych, choć nie wszystkich (istniejący także przy kontroli innych korelatów/determinant głosowania). W modelach prezentowanych w tabeli 1, Prawo i Sprawiedliwość (PiS) jest kategorią referencyjną dla zmiennej zależnej; w przypadku głównej zmiennej niezależnej kategorią odniesienia jest klasa ludowa. W przypadku najliczniejszych polskich stronnictw wpływ klasy jest wyraźny. W analizie wpływu klasy społecznej na wybór Koalicji Obywatelskiej (w porównaniu do PiS) warto porównać, jak zmieniają się współczynniki szans (*odds ratios*) głosowania dla klasy średniej i wyższej, zarówno w prostym modelu dwuzmiennowym, jak i w modelu wielozmiennowym, po uwzględnieniu dodatkowych zmiennych kontrolnych, takich jak płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i religijność. Dla klasy średniej, w podstawowej wersji modelu, współczynnik szans wynosi 5,20, co oznacza, że osoby z tej grupy są ponad pięć razy bardziej skłonne głosować na KO niż na PiS w porównaniu do osób z klasy ludowej. Ten współczynnik pokazuje dość silny i znaczący wpływ klasy średniej na poparcie dla KO. Po wzbogaceniu modelu o zmienne kontrolne, współczynnik szans dla klasy średniej spada do 2,73, co oznacza, że po uwzględnieniu takich czynników jak płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i religijność, osoby z klasy średniej są wciąż prawie trzy razy bardziej skłonne poprzeć KO w porównaniu do PiS. Choć wpływ klasy średniej pozostaje istotny, jest on mniejszy po uwzględnieniu tych dodatkowych zmiennych, co sugeruje, że część różnicy w poparciu wyborczym wynika również z innych czynników społecznych.

W przypadku klasy wyższej, w modelu bez zmiennych kontrolnych, omawiany współczynnik wynosi 16,51, co oznacza, że osoby z tej grupy są ponad szesnaście razy bardziej skłonne głosować na KO niż na PiS, w porównaniu do osób z klasy niższej. Ten bardzo wysoki współczynnik pokazuje, że klasa wyższa zdecydowanie chętniej niż klasa średnia popiera KO w stosunku do PiS. Po wzbogaceniu modelu o zmienne kontrolne współczynnik ten spada (4,39), ale dalej jest wysoki i (co ważniejsze) istotny statystycznie. Klasa wyższa – nawet przy kontroli innych korelatów/determinant głosowania – charakteryzuje się znacznie wyższą skłonnością do poparcia dla KO w porównaniu do PiS.

Po uwzględnieniu zmiennych kontrolnych, wpływ klasy społecznej na preferencje wyborcze dla Koalicji Obywatelskiej w porównaniu do PiS zmniejsza się, ale nadal pozostaje istotny. W przypadku klasy średniej współczynnik szans spada, co sugeruje, że czynniki takie jak płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i religijność również odgrywają ważną rolę w kształtowaniu preferencji politycznych tej grupy. Klasa wyższa zachowuje silne poparcie dla KO, nawet przy uwzględnieniu dodatkowych zmiennych kontrolnych, co potwierdza, że klasy wyższe wyraźnie preferują partie liberalne, takie jak KO, od tych bardziej konserwatywnych, takich jak PiS.

W przypadku Nowej Lewicy (NL) w porównaniu do PiS, klasa społeczna również odgrywa istotną rolę w kształtowaniu preferencji wyborczych. W modelu prostym osoby z klasy średniej są prawie cztery razy bardziej skłonne poprzeć Nową Lewicę niż PiS (3,92). W modelu złożonym, współczynnik szans dla klasy średniej spada do poziomu 2,46 (wraz ze spadkiem poziomu istotności do $p=0,07$), co wskazuje na mniej znaczące poparcie tej grupy społecznej dla Nowej Lewicy przy uwzględnieniu innych czynników społecznych. W przypadku klasy wyższej, w modelu prostym osoby z tej grupy są 10,13 razy bardziej skłonne głosować na Nową Lewicę niż na PiS. Po uwzględnieniu zmiennych kontrolnych współczynnik szans spada do 4,87, ale nadal pozostaje istotny. Oznacza to, że klasa wyższa, podobnie jak średnia, preferuje lewicową alternatywę wobec PiS, przy czym poparcie to jest istotne zarówno w modelu prostym, jak i złożonym.

Z kolei analizując preferencje wyborcze w przypadku Trzeciej Drogi (TD) w porównaniu do PiS, widoczne są różnice między klasami społecznymi w modelu prostym, jednak po uwzględnieniu zmiennych kontrolnych wpływ ten staje się mniej istotny. W modelu prostym osoby z klasy średniej są 2,40 razy bardziej skłonne głosować na Trzecią Drogę niż na PiS, co sugeruje umiarkowane poparcie tej grupy społecznej dla TD. W przypadku klasy wyższej współczynnik szans wynosi 4,70, co oznacza silniejsze poparcie tej grupy dla Trzeciej Drogi. Jednak w modelu złożonym, po uwzględnieniu takich czynników jak płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i religijność, wpływ klasy średniej i wyższej na poparcie dla TD traci istotność statystyczną. Współczynnik szans dla klasy średniej spada do 1,42 ($p = 0,26$), a dla klasy wyższej do 1,85 ($p = 0,26$). Oznacza to, że po kontroli tych dodatkowych zmiennych, różnice w poparciu dla Trzeciej Drogi w zależności od klasy społecznej są nieistotne, co sugeruje, że inne czynniki mają większy wpływ na preferencje wyborcze w przypadku tej partii.

W odniesieniu do Konfederacji, w porównaniu do PiS, analiza nie wykazała istotnych statystycznie różnic w preferencjach wyborczych między klasą średnią i wyższą a klasą ludową. Brak istotnych statystycznie współczynników szans dla tych klas społecznych oznacza, że przynależność do klasy średniej lub wyższej nie odgrywa istotnej roli w poparciu dla Konfederacji (w porównaniu do PiS). Może to wynikać z faktu, że elektorat Konfederacji jest bardziej zróżnicowany

pod względem klasy społecznej i niekoniecznie powiązany z przynależnością klasową w taki sposób, jak ma to miejsce w przypadku innych partii.

Łączna liczba obserwacji w modelu przekracza 1000, co stanowi solidną podstawę do analizy zależności między zmiennymi, szczególnie w przypadku największych ugrupowań. Należy jednak podkreślić, że interpretacja wyników dla wyborców mniejszych partii, takich jak Nowa Lewica ($n = 97$) i Konfederacja ($n = 57$), wymaga ostrożności. Ograniczona liczba obserwacji w tych grupach prowadzi do wysokich błędów standardowych, co zwiększa niepewność oszacowań. Choć oszacowane efekty (lub ich brak) mogą sugerować pewne tendencje, ich precyzja jest ograniczona, a wnioski dotyczące tych ugrupowań powinny być traktowane z należytą ostrożnością.

Wpływ przynależności klasowej na zachowania wyborcze został zilustrowany na wykresach przedstawionych na rysunku 5. Im wyższa pozycja klasowa jednostki, tym większe prawdopodobieństwo głosowania na Koalicję Obywatelską – wzrost od około 15% w przypadku klasy ludowej do 50% dla klasy wyższej w modelu bez zmiennych kontrolnych oraz od około 20% do około 45% w modelu uwzględniającym zmienne kontrolne. Jednocześnie wraz ze wzrostem pozycji klasowej zmniejsza się prawdopodobieństwo głosowania na Prawo i Sprawiedliwość – spadek od ponad 60% dla klasy ludowej do około 15% w modelu bez zmiennych kontrolnych oraz od około 45% do poniżej 25% w modelu ze zmiennymi kontrolnymi. W przypadku pozostałych partii nie zaobserwowano istotnych różnic w prawdopodobieństwie oddania na nie głosu w zależności od przynależności klasowej.

Ciekawa jest również interpretacja przedstawionych na wykresach wyników analizy z perspektywy różnic w prawdopodobieństwie głosowania na różne partie w obrębie danej klasy. W przypadku klasy ludowej głosy w zdecydowanej większości kierują się ku Prawu i Sprawiedliwości, podczas gdy poparcie dla innych partii, w tym Koalicji Obywatelskiej, pozostaje istotnie niższe. Natomiast w klasie wyższej proporcje te ulegają znaczącej zmianie – dominującą pozycję zyskuje Koalicja Obywatelska, która cieszy się najwyższym prawdopodobieństwem oddania głosu. W klasie średniej obserwujemy bardziej zróżnicowane preferencje wyborcze. Prawdopodobieństwo oddania głosu na KO i PiS kształtuje się w tej grupie na podobnym poziomie (ok. 30–40%), górując nad pozostałymi partiami. Preferencje wyborcze klasy średniej pokrywają się z dominującymi trendami w społeczeństwie, co jest zrozumiałe, biorąc pod uwagę jej liczebność i specyfikę.

Podsumowując, analiza preferencji wyborczych w zależności od klasy społecznej pokazuje, że przynależność do klasy średniej i wyższej wyraźnie wpływa na poparcie dla Koalicji Obywatelskiej i Nowej Lewicy w porównaniu do PiS. Klasa wyższa szczególnie preferuje KO, co pozostaje istotne nawet po uwzględnieniu zmiennych kontrolnych. W przypadku Nowej Lewicy zarówno

Tabela 1. Oszacowania skłonności głosowania na poszczególne partie (względem wyborców PiS) w zależności od przynależności klasowej

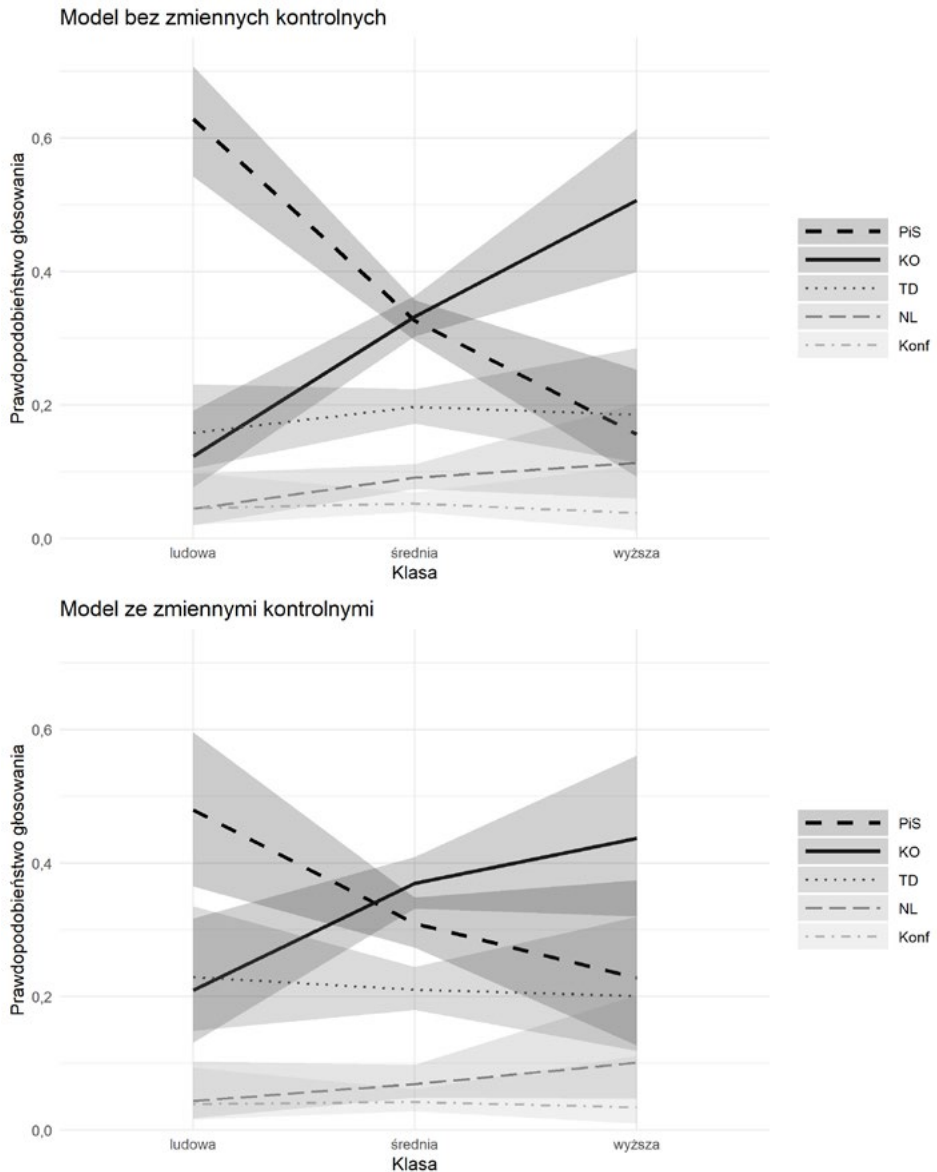
	<i>Model bez zmiennych kontrolnych</i>				<i>Model ze zmiennymi kontrolnymi</i>			
	KO <i>n</i> =362	TD <i>n</i> =216	NL <i>n</i> =97	Konf <i>n</i> =57	KO <i>n</i> =362	TD <i>n</i> =216	NL <i>n</i> =97	Konf <i>n</i> =57
klasa średnia	5,20^{***} (0,29)	2,40^{***} (0,26)	3,92^{***} (0,45)	2,23 [*] (0,45)	2,73^{***} (0,32)	1,42 (0,32)	2,46 [*] (0,49)	1,65 (0,51)
klasa wyższa	16,51^{***} (0,42)	4,70^{***} (0,46)	10,13^{***} (0,61)	3,36 (0,77)	4,39^{***} (0,50)	1,85 (0,55)	4,87^{**} (0,71)	1,83 (0,88)
płeć - K					1,00 (0,18)	1,25 (0,20)	1,64 [*] (0,26)	0,35^{***} (0,34)
wiek					0,97 ^{***} (0,01)	0,94 ^{***} (0,01)	0,94 ^{***} (0,01)	0,92 ^{***} (0,01)
wykszt. śred.					2,93^{***} (0,21)	1,85^{***} (0,24)	1,82^{**} (0,30)	1,64 (0,37)
wykszt. wyż.					3,44^{***} (0,26)	1,72 [*] (0,28)	1,14 (0,37)	1,35 (0,44)
miasto ≤200tys.					1,40 [*] (0,19)	1,15 (0,22)	2,18^{***} (0,29)	1,22 (0,35)
miasto >200tys.					1,47 (0,25)	1,55 (0,27)	1,81 [*] (0,36)	1,89 (0,40)
religijność					7,06 ^{***} (0,21)	4,28 ^{***} (0,23)	27,91 ^{***} (0,58)	4,97 ^{***} (0,43)
stała	0,20^{***} (0,27)	0,25^{***} (0,25)	0,07^{***} (0,43)	0,07^{***} (0,43)	0,22^{***} (0,51)	2,40 [*] (0,51)	0,06^{***} (0,87)	1,57 (0,81)
AIC	3,140.62				2,722.25			
Pseudo-R ² :								
McFadden Adj.	0.014				0.146			
Cox-Snell	0.06				0.383			
Nagelkerke	0.064				0.407			
Liczba obserwacji	<i>n</i> =1128				<i>n</i> =1127			

Oznaczenia:

p*<0.1; *p*<0.05; ****p*<0.01

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych PGSW 2023. Wielomianowa regresja logistyczna przy użyciu funkcji *multinom* w pakiecie *nnet* w środowisku R (Venables, Ripley, 2002). Przedstawiono ilorazy szans, istotności współczynników regresji, a w nawiasach – błędy standardowe. Kategoriami bazowymi dla zmiennej zależnej są wyborcy PiS (*n*=396 dla modelu dwuzmiennowego i *n*=395 dla modelu wielozmiennowego), a kategoriami bazowymi dla zmiennych niezależnych odpowiednio: dla klasy – ludowa, dla płci – mężczyźni, dla wykształcenia – podstawowe, dla miejsca zamieszkania – wieś, dla religijności – regularne uczestnictwo w mszach. Wartości wskaźników diagnostycznych modelu ze zmiennymi kontrolnymi wskazują na akceptowalny poziom współliniowości.

Rysunek 5. Prawdopodobieństwo głosowania na poszczególne partie w zależności od przynależności klasowej

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych PGSW 2023. Cieniowane obszary przedstawiają przedziały ufności (95%) dla prawdopodobieństwa głosowania na partię w zależności od przynależności klasowej. Wizualizacja przy użyciu pakietu effects w środowisku R (Fox, Hong, 2009).

klasa średnia, jak i wyższa wykazują stabilne poparcie. Natomiast dla Trzeciej Drogi początkowe różnice w poparciu między klasami zanikają po uwzględnieniu innych czynników, co sugeruje, że klasa społeczna nie odgrywa tak dużej roli w preferencjach dla tej partii. Konfederacja nie wykazuje natomiast znaczących różnic w poparciu w zależności od klasy społecznej, co może świadczyć o bardziej zróżnicowanym elektoracie.

Zakończenie

W niniejszym artykule podjęliśmy próbę opisu i analizy zjawiska głosowania klasowego w kontekście wyborów parlamentarnych w 2023 roku w Polsce. Ta analiza ukazuje wpływ struktury społecznej na zachowania wyborcze w Polsce. Dane z Polskiego Generalnego Studium Wyborczego (PGSW 2023) przekonują, że przynależność klasowa istotnie kształtuje preferencje wyborcze. Klasa ludowa, średnia i wyższa różnią się pod względem preferencji politycznych, co uwidoczniła się szczególnie w kontekście różnic w poparciu dla poszczególnych partii politycznych. Klasy mają odmienne zasoby ekonomiczne, społeczne i kulturowe, co wpływa na ich postrzeganie kwestii politycznych oraz preferencje wyborcze.

Wyniki naszych analiz pokazują, że klasy społeczne nadal odgrywają ważną rolę w polskiej polityce. Nie są to jednak relacje proste ani jednorodne. Nasze ustalenia empiryczne są zgodne z literaturą politologiczną i socjologiczną, sugerującą istnienie związków struktury klasowej z decyzjami politycznymi (czasami silnych), opartych na różnych czynnikach, w tym zasobach ekonomicznych, wykształceniu oraz kapitale społecznym i kulturowym.

Nasze analizy wskazują, że nasza główna hipoteza została empirycznie potwierdzona. Mówi ona o wyraźnej korelacji między przynależnością klasową a wyborem partii politycznej. Wyniki badań pokazują, że przynależność do klasy ludowej w Polsce wiąże się ze znaczącą skłonnością do poparcia PiS, a przynależność do klasy wyższej jest związana ze skłonnością do popierania KO.

Klasa wyższa, obejmująca jedynie około 6% społeczeństwa, to klasa społecznie silna, mająca szeroki dostęp do zasobów ekonomicznych, społecznych i kulturowych, co umożliwia jej aktywne uczestnictwo w procesach politycznych. Większość osób z tej grupy głosuje na partie liberalne, takie jak składające się na Koalicję Obywatelską, które chcą utrwalenia obowiązującego systemu społecznego i promują polityki wspierające wolny rynek i mniejszy interwencjonizm państwa (który mógłby status quo podważać). Wyborcy z tej klasy mają wyraźną predykcję do popierania partii, które reprezentują ich interesy ekonomiczne i społeczne.

Rozkład preferencji wyborczych wśród klasy średniej jest zbliżony do ogólnokrajowego – oznacza to, że w swoich wyborach politycznych odzwierciedlają

one preferencje większości społeczeństwa (co biorąc pod uwagę zarówno jej liczebność, jak i charakter nie jest zaskoczeniem). Podczas wyborów parlamentarnych w 2023 roku przedstawiciele tej klasy popierali głównie Koalicję Obywatelską, ale także Prawo i Sprawiedliwość, jednakże ich wsparcie dla PiS było mniejsze niż wśród klasy ludowej.

Klasa ludowa, często zmagająca się z nierównościami społecznymi i ekonomicznymi, postrzega programy PiS jako atrakcyjne. Jest to grupa społeczna, która czerpie korzyści z polityk redystrybucyjnych i socjalnych promowanych przez PiS, a jednocześnie identyfikuje się z przekazem tej partii, odwołującym się do poczucia niesprawiedliwości społecznej i marginalizacji. Stronictwo to odnosi się w swoich programach do grup marginalizowanych i przedstawia siebie jako siłę dążącą do poprawy ich sytuacji.

Pozostałe partie w mniejszym stopniu wpisują się w konflikt klasowy. Nowa Lewica również uzyskuje szerokie poparcie wśród wyższych klas społecznych, jednak jej elektorat jest bardziej zróżnicowany. Poparcie dla Nowej Lewicy jest jednak wyraźnie wyższe w klasach średnich i wyższych niż wśród klasy ludowej (co samo w sobie – biorąc pod uwagę proveniencję tego stronictwa i jego ideologię – jest paradoksem). Może to być związane z programem partii, który odwołuje się do wartości progresywnych i swoistych polityk emancypacyjnych, atrakcyjnych dla wielkomięjskich przedstawicieli klas uprzywilejowanych, a nie dla defaworyzowanych przedstawicieli klas ludowych. Z kolei w przypadku Trzeciej Drogi analizy wykazują mniejsze różnice w poparciu między klasami społecznymi. Na tę partię głosowali przede wszystkim przedstawiciele klasy średniej, choć po uwzględnieniu dodatkowych czynników (takich jak wykształcenie czy miejsce zamieszkania), różnice te stają się nieistotne statystycznie. Trzecia Droga uzyskała stosunkowo stabilne poparcie wśród wszystkich klas społecznych, jednak bez wyraźnej dominacji w którejkolwiek z nich. Co ciekawe, także Konfederacja nie wykazała znaczących różnic w poparciu w zależności od przynależności klasowej. Nasze analizy wskazują, że elektorat tej partii jest bardziej zróżnicowany pod względem klasowym niż w przypadku innych grupowań. Wydaje się, że Konfederacja przyciąga wyborców o różnych statusach społecznych, którzy identyfikują się z jej antyestablishmentowym przekazem i liberalnym podejściem do gospodarki, co sprawia, że przynależność do klasy nie odgrywa tu tak dużej roli, jak w przypadku PiS czy KO. Wyniki dla mniejszych partii (szczególnie Konfederacji, ale też Nowej Lewicy) należy jednak interpretować ostrożnie ze względu na mniejsze liczebności i większą niepewność oszacowań.

Analiza wyników z 2023 roku w Polsce pozwala też na sformułowanie szerszych wniosków dotyczących współczesnych procesów społecznych i politycznych. Nasze badanie potwierdza tezę, że klasa społeczna nadal odgrywa istotną rolę w kształtowaniu zachowań politycznych, mimo rosnącej mobilności

społecznej i zmian w strukturze zawodowej społeczeństwa. Pomimo pewnego osłabienia (a może raczej transformacji) tradycyjnych podziałów klasowych w wyniku zmiany ustrojowej, klasy społeczne nadal stanowią ważny wyznacznik preferencji politycznych. Warto jednak podkreślić, że wpływ klasy społecznej na głosowanie jest modyfikowany przez inne czynniki, takie jak wykształcenie, wiek, miejsce zamieszkania czy religijność, które również odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu postaw politycznych.

Nasze analizy pokazują również, że podziały klasowe mogą stanowić jeden z istotnych czynników wyjaśniających obecne napięcia polityczne w Polsce. Zjawisko „wojny polsko-polskiej”, o którym często mówi się w kontekście politycznym, może być interpretowane przez pryzmat napięć klasowych. Polaryzacja społeczeństwa, która manifestuje się w podziale na elektoraty PiS i KO, odzwierciedla głębsze różnice między klasami społecznymi, a także różne oczekiwania wobec państwa i jego roli w gospodarce oraz życiu społecznym.

Dodatkowo, nasze badania pokazują, że zastosowany schemat klasowy – ukierunkowany na klasy ludową i wyższą – okazał się użytecznym i przydatnym narzędziem analizy socjologicznej. Nowa koncepcja klasy, bazująca na połączeniu czynników takich jak pochodzenie społeczne, wykonywany zawód oraz poziom posiadanych zasobów (materialnych, kulturowych i symbolicznych), pozwoliła na trafne uchwycenie dynamiki głosowania klasowego w Polsce. Ten schemat nie tylko ułatwia interpretację wyników dotyczących zachowań wyborczych, ale także umożliwia przewidywanie tych zachowań z dużą dokładnością. Jego zastosowanie pozwoliło na lepsze zrozumienie, jak struktura społeczna Polski wpływa na decyzje polityczne Polaków i Polek.

Jednocześnie warto podkreślić, że zastosowany schemat klasowy pozwala na wyizolowanie wpływu klasowości na preferencje wyborcze, niezależnie od innych czynników, takich jak płeć, wykształcenie, religijność czy wiek. Wyniki analizy wielozmiennowej wskazują, że choć te czynniki również mają znaczenie w kształtowaniu decyzji wyborczych, to jednak klasowość w Polsce wywiera istotny, niezależny wpływ na preferencje polityczne, co pokazuje, że podziały klasowe w Polsce są trwałe i mają głębokie konsekwencje polityczne. Zaprezentowany w artykule schemat klasowy wnosi więc istotny wkład do polskiego piśmiennictwa z zakresu nauk społecznych. Dzięki niemu możliwe jest lepsze zrozumienie, dlaczego niektóre grupy społeczne głosują na partie liberalne, podczas gdy inne preferują partie promujące redystrybucję.

Wnioski z naszych badań mają więc znaczenie dla przyszłych analiz i badań nad głosowaniem w Polsce. Konieczne jest kontynuowanie badań nad zachowaniami wyborczymi z perspektywy klasowej, zwłaszcza w kontekście dynamicznie zmieniającej się struktury społecznej i gospodarczej. Przyszłe badania powinny też uwzględniać nie tylko tradycyjne wskaźniki klasowe, takie jak zawód

czy wykształcenie, ale również inne formy kapitału, takie jak kapitał kulturowy, społeczny i symboliczny, które mogą wpływać na decyzje polityczne jednostek.

Na zakończenie warto podkreślić, że niniejszy artykuł stanowi próbę wypełnienia luki w badaniach nad klasowością i jej wpływem na politykę w Polsce. Wyniki naszych analiz sugerują, że klasa społeczna pozostaje głównym czynnikiem w analizie zachowań wyborczych, a jej znaczenie, mimo zachodzących zmian społecznych, nadal jest istotne. Wobec tego, analizy klasowe mogą być użytecznym narzędziem w badaniu nie tylko preferencji wyborczych, ale także szerszych procesów społeczno-politycznych, które kształtują współczesną Polskę.

Bibliografia

- Bielińska, M. (2024). Sukcesja codzienności. Mechanizmy międzypokoleniowej transmisji stylów życia polskiej klasy średniej. *Studia Socjologiczne*, 253(2), 109–137. <https://doi.org/10.24425/sts.2024.151013>
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. W: J. G. Richardson (red.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 241–258). Greenwood.
- Bratton, M., Mattes, R., Gyimah-Boadi, E. (2004). *Public opinion, democracy, and market reform in Africa*. Cambridge University Press.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., Stokes, D. E. (1960). *The American Voter*. University of Chicago Press.
- Cebula, M. (2020). Klasa na talerzu? Ruchliwość społeczna, kapitał społeczny a praktyki współbiedniactwa. *Studia BAS*, 2(62), 23–38. <https://doi.org/10.31268/StudiaBAS.2020.11>
- Cebula, M. (2024). Transmission of values or access to resources? Effects of social class, capitals, and networks on civic engagement. *Sociological Forum*. <https://doi.org/10.1111/socf.13025>
- Czeranowska, O. (2021). *Prestiż zawodowy w perspektywie indywidualnej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Cześnik, M., Miśta, R. (2021). Zamożność, wpływy, poważanie – społecznie cenione dobra oczami polskich wyborców. *Studia Socjologiczne*, 242(3), 57–88. <https://doi.org/10.24425/sts.2021.138475>
- Domański, H. (2000). Death of Classes in Poland? Electoral Voting and Class Membership in 1991–1997. *Polish Sociological Review*, 2(130), 151–178.
- Domański, H. (2006). Wpływ przynależności klasowej na postawy wyborcze w latach 1991–2001. *Studia Socjologiczne*, 183(4), 7–37.
- Domański, H. (2008). A new dimension of social stratification in Poland? Class membership and electoral voting in 1991–2001. *European Sociological Review*, 24(2), 169–182. <https://doi.org/10.1093/esr/jcm041>

- Domański, H. (2015). *Czy są w Polsce klasy społeczne?* Wydawnictwo Krytyka Polityczna.
- Domański, H. (2024). Symboliczne dystanse klasowe w Polsce. *Studia Socjologiczne*, 253(2), 87–107. <https://doi.org/10.24425/sts.2024.151012>
- Epszstein, T. (2019). Totem inteligencji, czyli gdzie w społeczeństwie polskim XXI wieku szukać śladów po dawnym ziemiaństwie. *Kwartalnik Historyczny*, 126(2), 352–364. <https://doi.org/10.12775/KH.2019.126.2.06>
- Eribon, D. (2019). *Powrót do Reims* (M. Ochab, tłum.). Wydawnictwo Karakter.
- Ernaux, A. (1989). *Miejsce* (I. Badowska, tłum.). Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Evans, G., Whitefield, S. (2000). Explaining the formation of electoral cleavages in postcommunist democracies. W: H. D. Klingemann, E. Mochmann (red.), *Elections in Central and Eastern Europe: The first wave* (s. 36–70). Sigma.
- Franklin, M. N., Mackie, T. T., Valen, H., i in. (1992). *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Cambridge University Press.
- Fox J., Hong J. (2009). Effect Displays in R for Multinomial and Proportional-Odds Logit Models: Extensions to the effects Package. *Journal of Statistical Software*, 32(1), 1–24. <https://doi.org/10.18637/jss.v032.i01>
- Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. The Free Press.
- Fukuyama, F. (2019). *Tożsamość. Współczesna polityka tożsamościowa i walka o uznanie* (J. Pyka, tłum.). Dom Wydawniczy Rebis.
- Gadowska, K. (2024). Społeczeństwo w czasach kryzysu. W: K. Gadowska (red.), *Socjologiczna agora* (s. 7–30). Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Gijsberts, M., Nieuwbeerta, P. (2000). Class cleavages in party preferences in the new democracies in Eastern Europe: A comparison with Western democracies. *European Societies*, 2(4), 397–430. <https://doi.org/10.1080/14616690020014343>
- Halamska, M., Zwęglińska-Gałecka, D. (2023). „Nowa” wiejska klasa średnia: specyfika i zróżnicowanie. *Studia Socjologiczne*, 2, 31–59. <https://doi.org/10.24425/sts.2023.146168>
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton University Press.
- Jacyno, M. (2022). Wprowadzenie. W: S. Beaud, M. Pialoux (red.), *Powrót do kwestii robotniczej* (s. XI–XXXII). Oficyna Naukowa.
- Jakubowiak, M. (2024). *Hanka. Opowieść o awansie*. Czarne.
- Janicka, K., Słomczyński, K. (2014). Struktura społeczna w Polsce: klasowy wymiar nierówności. *Przegląd Socjologiczny*, 63(2), 55–72.
- Janicki, K. (2021). *Pańszczyzna*. Wydawnictwo Poznańskie.
- Jasiewicz, K. (2009). The past is never dead: Identity, class, and voting behavior in contemporary Poland. *East European Politics and Societies*, 23(4), 491–508. <https://doi.org/10.1177/0888325409342114>
- Knutsen, O. (2007). The decline of social class? W: R. J. Dalton, H.-D. Klingemann (red.), *The Oxford Handbook of Political Behavior* (s. 457–480). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270125.003.0024>

- Kulas, P. (2017). *Inteligencckość zaprzeczona: Etos i tożsamość młodych inteligentkich elit*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kulas, P., Śpiewak, P. (red.). (2018). *Od inteligencji do postinteligencji: Wątpliwa hegemonia*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- KW Prawo i Sprawiedliwość. (2023). *Bezpieczna Przyszłość Polaków – Program PiS*. <https://pis.org.pl/media/download/2604996161f8fcb3f0c507d58337156fa-013e4e.pdf> (dostęp 25 listopada 2024 roku).
- Lazarsfeld, P. F., Berelson, B., Gaudet, H. (1944). *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. Columbia University Press.
- Leszczyński, A. (2020). *Ludowa historia Polski*. Wydawnictwo W.A.B.
- Leśniewicz, K., Radiukiewicz, A. (2023). Społeczeństwo obywatelskie w klasowym zwierciadle. *Przegląd Socjologiczny*, 72(4), 111–134. <https://doi.org/10.26485/PS/2023/72.4/5>
- Linz, J. J., Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Johns Hopkins University Press.
- Lipset, S. M. (1959). *Political Man: The Social Bases of Politics*. Doubleday.
- Lipset, S. M., Rokkan, S. (1967). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. Free Press.
- Łuczaj, K. (2023). *The Biographical Experience of Entering the Academic Profession: Popular-Class Lecturers at the Post-Socialist University*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8331-361-0>
- Madejska, M. (2023). Fantomowe ciało klasy ludowej. *Dwutygodnik*, 362 (06/2023). <https://www.dwutygodnik.com/arttykul/10754-fantomowe-cialo-klasy-ludowej.html> (dostęp 31 lipca 2024).
- Marchesi, A. (2022). Voting Patterns in Western European Countries. Class-Party Family Alignments and Their Mediation by Political Values. *Frontiers in Political Science*, 4. <https://doi.org/10.3389/fpos.2022.871129>
- Mikrut, S., Łuczaj, K. (2023). Syndrom oszusta jako składowa doświadczenia awansu społecznego. *Studia Socjologiczne*, 2, 81–109. <https://doi.org/10.24425/sts.2023.146170>
- Narożniak, M. (2021). *Niewolnicy modernizacji*. Wydawnictwo RM.
- Pakulski J., Walters M. (1996). *The Death of Class*. Sage.
- Pobłocki, K. (2021). *Chamstwo*. Wydawnictwo Czarne.
- Popper, K. (1977). *Logika odkrycia naukowego*. (J.Kmita, tłum.). PWN.
- Przeworski, A. (2024). Obrona demokracji. W: J. Żakowski (red.), *Almanach Concilium Civitas 2024/2025* (s. 375–386). Fundacja Collegium Civitas.
- Przybysz, D. (2018). Class voting in Poland, 1991–2011. W: I. Tomescu-Dubrow, K. M. Słomczyński, H. Domański, J. K. Dubrow, Z. Sawiński, D. Przybysz (red.), *Dynamics of class and stratification in Poland: 1945–2015* (s. 217–254). Central European University Press. <https://doi.org/10.1515/9789633861561-015>
- Rak, R. (2019). *Baśń o wężowym sercu albo wtóre słowo o Jakóbie Szeli*. Powergraph.
- Rauszer, M. (2020). *Bękart pańszczyzny*. Wydawnictwo RM.

- Sadowska, M. (2021). Historie ludowe: przeciw podróżowaniu. *Dwutygodnik*, 307 (05/2021).
- Schutz, E. A. (2011). *Inequality and power: The economics of class*. Routledge.
- Smoczyński, R., Zarycki, T. (2017). *Totem inteligencji. Arystokracja, szlachta i ziemiaństwo w polskiej przestrzeni społecznej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Świrek, K. (2022). Klasa średnia i „choroba braku granic”. *Praktyka Teoretyczna*, 3(45), 339–355. <https://doi.org/10.19195/prt.2022.3.14>
- Szcześniak, M. (2023). *Poruszeni. Awans i emocje w socjalistycznej Polsce*. Krytyka Polityczna.
- Szulc, A. (2016). Najazd Hunów. *Newsweek Polska*, 32.
- Stanley, B., Cześniak, M. (2019). Populism in Poland. W: Stockemer, D. (red.) *Populism Around the World*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-96758-5_5
- Tittenbrun, J. (2014). The death of class? *Przegląd Socjologiczny*, 63(2), 35–53.
- Venables, W. N., Ripley, B. D. (2002). *Modern applied statistics with S* (4th ed.). Springer.
- Verba, S., Schlozman, K. L., Brady, H. E. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Harvard University Press.
- Warczok, T., Zarycki, T. (2014). Hegemonia inteligentcka: Kapitał kulturowy we współczesnym polskim polu władzy – perspektywa „długiego trwania”. *Kultura i Społeczeństwo*, 4, 27–49.
- Wesołowski, W. (1995). Niszczenie i tworzenie interesów w procesie systemowej transformacji: Próba teoretycznego ujęcia. *Kultura i Społeczeństwo*, 39(2), 3–25.
- Zalega, D. (2021). *Bez pana i plebana*. Wydawnictwo RM.
- Zawadzka, K. (2023). *Roczniki siedemdziesiąte: Styl życia i wartości inteligencji średniego pokolenia*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Ziółkowski, M. (1999). Interesy i wartości jako elementy świadomości społecznej. W: A. Jasińska-Kania, K. M. Słomczyński (red.), *Władza i struktura społeczna* (s. 121–142). Wydawnictwo IFIS PAN.
- Żakowski, J. (red.). (2024). *Almanach Concilium Civitas 2024/2025*. Fundacja Collegium Civitas.